

Bayram problemi etnokulturoloji baxış kontekstində**Şakir Əlif oğlu Albalyev***AMEA Folklor İnstitutu,**filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent***E-mail:** albaliyevshakir@gmail.com**Rəyçilər:** filol.ü.e.d., prof. S.G. Rzasoy,
filol.ü.f.d., dos. A.X. Ramazanova**Açar sözlər:** bayram, ritual, mərasim, etnokulturologiya, Novruz, xalq bayramları, folklor, ədəbiyyat**Ключевые слова:** праздник, обряд, этнокультурология, Новруз, народные праздники, фольклор, литература**Key words:** holiday, rite, ethnocultural studies, Novruz, folk holidays, folklore, literature

Novruz ritual kompleksi zaman-məkan sistemi (mərasimi xronotop) baxımından köhnə illə təzə ilin qovuşma rejimini əhatə edir. Köhnə il axır çərşənbələr deyilən dörd çərşənbə ilə qurtarır, axır çərşənbə gecəsində il tamamlanır və bir neçə gündən sonra isə yeni ilin ilk günü gəlir. Beləliklə, Novruz bayramı ili iki zamana ayırır: yeni ilin ilk günündən başlanaraq axır çərşənbə gecəsinə qədər davam edən kosmik zaman, axır çərşənbə ilə yeni ilin ilk günü arasındakı bir neçə günlük xaotik zaman. Bayram, əslində, bir neçə gündür. Bu zaman kəsiyində xaosdan yeni zaman yaranır və bir neçə gün ərzində xaotik bayram yeni ilin ilk günündə kosmik bayrama akkumulyasiya olunur.

Novruz bayramının əsas ritual-mifoloji atributları su, od, torpaq, külək, ağac kimi stixiyaları əhatə edir. Bu stixiyalar kosmosun xaosdan doğuluşunun ilkin materialı kimi çıxış edir.

Bu bayram düşüncə sistemi kimi milli şüur forması və etnokulturoloji davranış formuludur. Bu da ona etnokultural, multikultural və interkultural aspektlərdə yanaşmanı tələb edir.

Novruz eyni zamanda milli düşüncə formalarından biridir. Azərbaycan xalqının tarixi-mədəni dəyərləri bu bayramla simvollaşaraq, etnosun dünyaya baxış modeli halına gəlmişdir.

Novruz bayramının etnokulturoloji sistemdə yeri, funksiyası, strukturu və semantikasını məsələlərinin sistem halında öyrənilməsi ona ilk növbədə mövcud etnokulturoloji baxışlar müstəvisində yanaşmağı tələb edir. Belə ki, Novruz bayramı haqqında indiyə qədər çoxlu fikirlər deyilmiş, tədqiqatlar aparılmışdır. Həmin tədqiqatlarda bu bayram kompleksinin etnokulturoloji semantikasını haqqında da qiymətli fikirlər vardır. Onları nəzərə almadan, Azərbaycan humanitar düşüncəsinin Novruz bayramı haqqında mövcud etnokulturoloji baxışlarını öyrənilmədən bu mərasim kompleksinin ritual-mifoloji əsasları və etnokulturoloji semantikasını haqqında əhatəli, sistemli fikir söyləmək olmaz. Başqa sözlə, biz ilk növbədə Novruz bayramının etnokulturoloji mahiyyəti haqqında Azərbaycan folklorşünalığı elminin bizim tədqiqatımıza qədər gəlib çıxdığı nöqtəni və bu nöqtəyə gətirən yolu öyrənməli və daha sonra bu nöqtədən başlamaqla irəliyə doğru getməliyik.

Qeyd edək ki, novruzşünas alim S. Qasıмова bu bayram haqqında son monoqrafik tədqiqatlarından olan “Azərbaycanda Novruz ənənə və inancları” adlı əsərində Novruz bayramının etnokulturoloji sistemdəki yerini iki konsept – milli-mənəvi ənənə və milli dövlətçilik ənənəsi baxımından yanaşmış (4, s. 11-48).

Biz müəllifin bu yanaşmasını tam doğru hesab edirik. Belə ki, Novruz bayramı ilk növbə-

də ənənədir. Bu ənənə milli-mənəvi ənənədir, yəni milli ənənə sistemi olaraq xalqın bütün mənəvi dəyərlər sistemini özündə inikas edir. Digər tərəfdən, Novruz bayramı xalqımızın milli dövlətçilik ənənələri ilə sıx bağlıdır. Onun tarixinə nəzər saldıqda görürük ki, Novruz bayramı öz tarixinin bütün zaman kəsirlərində Azərbaycan xalqının milli dövlətçilik ənənələri ilə sıx şəkildə bağlıdır.

Əlbəttə, məsələyə etnokulturoloji semantika baxımından yanaşma ilk növbədə “ənənə” anlayışının özünə nəzər salmağı tələb edir. Dilimizdəki “ənənə” sözü ərəb dilindən alınmadır, Türkiyə türkcəsində bu söz “gələnek” kimi işlədilir və ona “Türkcə sözlük”də belə bir izah verilir: “Bir cəmiyyətdə, icmada qədimlərdən qaldığı üçün hörmət edilib, nəsil-dən-nəslə ötürülən, icbari gücü olan mədəni qalıntılar, adətlər, vərdişlər, bilgi, törə və davranışlar, ənənə” (8, s. 741).

Burada bizim diqqətimizi ilk növbədə “ənənə” sözünün Türkiyə türkcəsində “gələnek” kimi işlədilməsidir. “Gələnek” – gəlmək sözündəndir və bizcə “ənənə” sözünün mahiyyətini dolğun şəkildə ifadə edir. Gələnek, yəni əskilərdən, qədimlərdən gələn adət, ənənə.

“Gələnek” sözünə yuxarıda verilən izahda onun cəmiyyətdə “icbari gücü” malik olmasının göstərilməsi diqqəti cəlb edir. Bu, doğrudan da, belədir: “ənənə” anlayışına daxil olan adətlər, dədə-baba qayda-qanunları, törələr cəmiyyət şüuru üzərində icbari gücə, yəni məcbureddici təsirə malikdir. Ənənəvi düşüncə ilə yaşayan cəmiyyətlərdə cəmiyyətin hər bir üzvü çalışır ki, ənənələrdən qırağa çıxmasın, onların çərçivəsində yaşasın. Elə indinin özündə də hər hansı bir adət-ənənəyə riayət edilmək istənilməyəndə şüurumuzda dərhal “Bəs bu hərəkətimizə el-oba, qohum-qardaş nə deyər?” sualı yaranır. Yəni ənənələrə sıx bağlı olan insanlar ənənədən kənara çıxmağa, ondan sapınmağa qorxur, çəkinirlər. Və bu qorxunun, çəkingənliyin tarixi-mədəni səbəbləri var.

Ənənə cəmiyyətin yazılmamış qanunlarıdır. Bir cəmiyyət məhz ona məxsus olan qanunlar əsasında özünü cəmiyyət kimi təşkil edər, qoruya, yaşada bilir. Ənənənin dağılması cəmiyyətin dağılması, yox olması deməkdir. Demək, ənənələr cəmiyyəti təşkil edən, birləşdirən, onu daşımağa, yox olmağa, aradan getməyə qoymayan etnik davranış formullarıdır. Ona görə də cəmiyyətin böyükləri – ağsaqqalar, ağbirçəklər, dədə-babalar, başçılar, başbilənlər daim ənənənin qorunmasına çalışır, ona qarşı gedənlərə pis baxırlar. Əski cəmiyyətlərdə toplumun yaşam ənənələrini pozan insanlar mənsub olduqları cəmiyyətdən qovulurdular. Kollektivdən qovulmaq – təkənmək, özbaşına qalmaq deməkdir. Hər bir fərd kollektiv daxilində olanda kollektivin malik olduğu gücə də sahib olur. Cəmiyyətdən qovulan fərd bu kollektiv gücdən, kollektiv müdafiədən məhrum olur. Ona görə də ənənənin cəmiyyət üzvləri üzərində icbari gücü vardır. Cəmiyyət fərdi ənənədən irəli gələn qanunlara riayət etməyə məcbur edir: əks halda fərdi öz sıralarından qovur. Buna ən bariz nümunə “Kitabi-Dədə Qorqudun” birinci boyunda Oğuz elinin başçısı Bayındır xanın Dirsə xana olan təhqiramiz münasibətidir.

Eposun “Dirsə xan oğlu Buğac xan boyunu bəyan edər, xanım hey...” adlı ilk boyunda deyilir ki, Bayındır xan ildə bir dəfə toy edib, Oğuz bəylərini qonaq edər. O, adətə uyğun olaraq yenə də həmin qonaqlığı təşkil edir. Qonaqlar müxtəlif rəngli üç çadırdə qəbul edirlər: oğlu olanlar – ağ çadıra, qızı olanlar – qırmızı çadıra, oğlu-qızı olmayanlar – qara çadıra yerləşdirilir. Oğuzun adlı-sanlı bəylərindən olan Dirsə xan da qonaqlığa gəlir. Onu qara çadıra aparırlar. Bu, Dirsə xana çox pis təsir edir. Səbəbini soruşur. Ona belə cavab verirlər: “Xanım, bu gün Bayındır xandan buyruq şöylədir kim, oğlu-qızı olmıyanı tənri-təala qarğayıbdır, biz dəxi qarğarız, – demişdir” (3, s. 34).

Göründüyü kimi, Oğuz cəmiyyətində belə hesab edilir ki, kimin oğlu-qızı yoxdursa, demək, onu Tanrı qarğayıbdır. Tanrı isə insana boş yerdən qarğış etməz. Demək, Dirsə xanın cə-

miyyət qarşısında günaha batmışdır ki, Tanrı ona qəzəblənərək qarğamış və övladdan məhrum etmişdir.

Burada diqqəti cəlb edən oğuzların üçrəngli çadır adətinin onların şüuru üzərində hakim olmasıdır. Dirsə xan məşhur Oğuz bəylərindən olsa da, Bayındır xan onun inciyə biləcəyindən çəkinmir. O, Dirsə xanın övladsız olduğunu bilir, lakin Oğuz ənənəsi onun üçün hər şeydən üstündür. Ona görə də qəti əmr verir: “Kimün ki oğlı-qızı yoq, qara otağa qondurun, qara keçə altına döşən, qara qoyun yəxnisindən öginə gətürin. Yersə, yesün, yeməzsə, tursun-gütsün” (3, s. 34).

Buradan görünür ki, Bayındır xan üçün əsas olan Dirsə xanın inciyə biləcəyi deyil, Oğuz törəsinin (ənənəsinin) qorunmasıdır. Lakin burada bir incə məqam da var və həmin məqam Bayındır xanın inamlı davranışının alt qatları ilə bağlıdır. Məsələ burasındadır ki, Dirsə xan qara otağa aparılmasının səbəbini biləndən sonra Bayındır xandan incimir: başa düşür ki, Bayındır xan Oğuz elinin başçısı kimi cəmiyyətin qanunlarının keşiyində durmalıdır və o, öz vəzifəsini layiqincə icra edib. Dirsə xanın sözləri bunun sübutudur: “Qalqubanı, yigitlərim, yer-ünüzdən uru turun! Bu qara eyib ya bəndəndür, ya xatundandır” – dedi” (3, s. 34).

Bər Dirsə xan Bayındır xandan niyə incimir? Burada məntiq çox sadədir. Bayındır xan Oğuz qanunlarına riayət edib. Həmin qanuna görə, oğlu-qızı olmayan adam Tanrının qarğışına gəlib. Dirsə başa düşür ki, o, Tanrını qəzəbləndirəcək hərəkətlərə yol verib. Arvadı ona başa salır ki, Tanrını sevindirəcək, onun rəğbətində səbəb olacaq işlər görəcəksən, övladı ola bilərsən. Dirsə xan acları doyuzdurur, yetimlərə, maddi çətinlikdə olanlara, ac-yalavaqlara yardım edir və Tanrı da bunun əvəzində ona bir oğul övladı (Buğac) verir.

Burada diqqəti cəlb edən ən mühüm məqamlardan biri ənənənin cəmiyyətin müqəddəs dünyası ilə bağlılığıdır. Boydan məlum olur ki, üçrəngli çadırdə qonaqlıq ənənəsi bilavasitə Tanrı ilə əlaqəlidir. Bayındır xanın, sadəcə, Tanrının iradəsini həyata keçirir: Tanrının alqışlayaraq oğul-qız verdiyi bəyləri ağ və qırmızı otaqlara, qarğayaraq övladdan məhrum etdiyi bəyləri qara otağa yerləşdirir. Bu, o deməkdir ki, ənənəvi düşüncə ilə yaşayan bütün cəmiyyətlərdə adət, ənənə, qayda-qanun və sairənin hamısı müqəddəslər dünyası, göylər aləmi ilə bağlıdır. Bu deyilən eyni dərəcədə Novruz bayramına da aiddir. Novruzun tarixinə nəzər saldıqda görürük ki, həmin bayramı icra edən insanlar heç vaxt inancsız olmayıblar: daim tanrıya, Allaha, müqəddəs sayılan varlıq və dəyərlərə bağlı olublar. Novruzun bütün mahiyyətini süsləndirən fəvqəlhəmanizm, insan sevgisi Tanrıdan, Allahdan gələn sevgidir. Belə olmasa idi, Novruz bayramı əsrləri əhatə edən İslam epoxasında Həzrət Peyğəmbər, Həzrət Əli kimi simaların adı ilə də bağlanmazdı.

Novruz bayramının etnokulturoloji mahiyyəti barəsində dəyərli və əhəmiyyətli fikirləri Ulu Öndər Heydər Əliyevin çıxışlarında tapırıq. O deyir: “İnsanları baharın gəlməsi, təbiətin oyanması, həyatın canlanması ilə müjdələyən Novruz bayramı ən qədim dövrlərdən bəri xalqımızın sevinc və şadlıq bayramı olmuş, tariximizin müxtəlif dövrlərində bəzi təzyiqlərə, süni maneələrə məruz qalmasına baxmayaraq, bu günə qədər gəlib çatmışdır” (1).

Ulu Öndərin bu fikrində Novruzun qədim ənənə olması diqqətimizi cəlb edir. Novruz bayramı bir ənənə kimi çox qədimlərdən qeyd olunmağa başlamışdır. Heydər Əliyevə görə, bu ənənə xalqımızın milli yaddaşında o qədər qədim tarixə malikdir ki, sonrakı min illiklərin heç bir qüvvəsi həmin ənənəni xalqın yaddaşından silə bilməmiş, əksinə, Novruz ənənəsi xalqımızın həyatında, milli düşüncəsində daha da inkişaf etməkdə, böyüməkdə davam etmişdir: “Novruz bayramı bir çox başqa bayramlardan fərqlənir və bu, bizim, məhz Azərbaycan xalqının bayramıdır. Qədim zamanlardan bəri və bu gün də bu bayramı ən çox sevən, ən uca tutan Azərbaycan xalqıdır... Ancaq elə vaxtlar, zamanlar olubdur ki, bu bayramı xalqımızın əlindən

almaq istəyiblər, bu bayramı keçirməyə mane olmaq istəyiblər. XX əsrdə biz bu dövrü yaşamışıq. Ancaq Novruz bayramının o qədər dərin kökləri var, Azərbaycan xalqının, millətimizin qəlbində o qədər yerləşib ki, heç bir qüvvə, heç bir hakimiyyət, heç bir siyasi sistem bu bayramı Azərbaycan xalqının əlindən ala bilməyibdir” (2).

Əlbəttə, Heydər Əliyevin “Qədim zamanlardan bəri və bu gün də bu bayramı ən çox sevən, ən uca tutan Azərbaycan xalqıdır” deməsi Novruz bayramının etnokulturoloji hadisə kimi köklərinin üstünə də işıq saçır. Haqlı bir sual ortaya çıxır: Azərbaycan nəyə görə, hansı səbəbdən Novruz bayramına ayrılmaz dərəcədə bağlıdır? Ulu Öndərin göstərdiyi kimi, müxtəlif ideoloji təzyiqlər xalqımızı bu bayramdan ayrı salmaq istəsə də, heç kəs buna nail ola bilməmişdir. Ulu Öndər bununla vurğulayır ki, Novruz bayramı Azərbaycan xalqının öz bayramıdır, bu bayramın kökləri xalqımızın qədim tarixi, ilkin düşüncəsi ilə bağlıdır.

Bəs Heydər Əliyev bu bayrama nəyə görə bu qədər önəm vermişdir? Əlbəttə, o da bir azərbaycanlı kimi daim öz qəlbində Novruz bayramına böyük bir sevgi gəzdirmişdir. Lakin Ulu Öndər üçün Novruz bayramı xalqımızın sadəcə müqəddəs saydığı bayram yox, həm də etnik-mədəni düşüncənin, xalqın etnokulturoloji varlığının mühüm hadisəsi, milli-mənəvi dəyər idi: “Milli ideologiyamızın əsas tərkib hissəsi bizim milli-mənəvi dəyərlərimizdir. Bizim milli-mənəvi dəyərlərimiz əsrlər boyu xalqımızın həyatında, yaşayışında, fəaliyyətində formalaşmışdır. Milli-mənəvi dəyərləri olmayan millət həqiqi millət, həqiqi xalq ola bilməz” (5, s. 71).

Göründüyü kimi, dövlətçilik ənənələrinin daşıyıcısı Heydər Əliyev üçün Novruz bayramı ilk növbədə milli-mənəvi dəyər idi. Milli-mənəvi dəyərlər isə milli ideologiyanın tərkib hissəsidir. Milli ideologiya olmadan dövlət olmaz. Buradan aydın olur ki, Heydər Əliyev Novruzu etnokulturoloji hadisə kimi dövlətçilik ənənəsinin, milli ideologiyanın mühüm tərkib hissəsi sayırdı.

Novruz bayramının etnokulturoloji semantikasi onun ideoloji mahiyyəti və gücü ilə sıx bağlıdır. Bayramın tarixinə nəzər saldıqda görürük ki, bu bayram sanki bir milli ideoloji sistem kimi ona qarşı olan ideoloji sistemlərlə mübarizə aparmış və maraqlıdır ki, həmin mübarizələrin hamısından qalib çıxmışdır. Bu cəhətdən S. Rzasoyun bir fikri diqqəti cəlb edir. O yazır: “Novruz bayramı tarixinə görə ilkin mifoloji-kosmoqonik görüşlərlə bağlıdır. Mifoloji düşüncənin parçalanaraq tarixi düşüncəyə keçidi zamanı əski dinlərə transformasiya olunmuş, daha sonrakı inkişafında müxtəlif səmavi və qeyri-səmavi dinlər, dini-ideoloji görüşlərlə qovuşmuşdur. Bu baxımdan, Novruz bayramı aşağıdakı din və dini-mifoloji dünyagörüşlərini özündə birləşdirir:

1. Qədim türklərin şamanizm dünyagörüşü;
2. Qədim və erkən orta əsr türklərinin tanrıçılıq dini;
3. Qədim Azərbaycan və İran xalqlarının zərdüştilik dini;
4. İslam dini və onun müxtəlif təriqət və məzhəbləri;
5. Xristian türk xalqlarının simasında xristianlıq dini;
6. İudaist türk xalqlarının (əsasən tarixi xəzərlərin və onların çağdaş törəmələrinin) simasında musəvilik – iudaizm dini.

7. İki milyona yaxın buddist türklərin simasında buddizm dini və s.” [6, s. 90].

S. Rzasoyun bu yanaşmasında Novruz bayramının ideoloji mahiyyəti və tarixi eninə-uzununa olmaqla, demək olar ki, bütün ideoloji coğrafiyası baxımından əhatə olunmuşdur. Belə fikirləşirik ki, Novruzun bütün ideoloji gücü, onun müxtəlif ideoloji sistemlərlə qarşılaşarkən əriyərək yox olmaması, şəkil dəyişərək yeni şəraitə uyğunlaşması, müxtəlif transformasiyalarla özünü qoruması bu bayramın mifologiya ilə bağlılığından irəli gəlir. Yəni demək istəyirik

ki, Novruz mifdən başlanan bayram olduğu üçün öz tarixini fasiləsiz şəkildə yaşaya bilməmişdir. Burada mifin rolu son dərəcə mühüm və əvəzəlməzdir.

Mif, mifologiya maya, rüşeym, toxumdur. Toxum elə bir şeydir ki, uzun müddət qoruna bilir və şərait olduqda dərhal cücərərək pöhrələnir. Novruz bayramı öz gücünü, mayasını, genetikasını mifdən aldığı üçün mif ona daim yaşam gücü vermiş, ölməyə qoymamışdır. Hər bir insanı yaşıdan genetik güc olduğu kimi, mif də Novruzun genetik gücüdür. Müxtəlif dinlərlə qarşılaşan Novruz onlarla mübarizədə ona görə yaşaya bilməmişdir ki, öz gücünü özündən, öz bətnində gəzdirdiyi mifik toxumdan, mifoloji potensiyadan almışdır.

Göründüyü kimi, S. Rzasoy Novruz mərasim kompleksində qədim türklərin şamanizm dünyagörüşünün, qədim və erkən orta əsr türklərinin tanrıçılıq dininin, qədim Azərbaycan və İran xalqlarının zərdüştilik dininin, İslam dini və onun müxtəlif təriqət və məzhəblərinin, xristian türk xalqlarının simasında xristianlıq dininin, iudaist türk xalqlarının (əsasən tarixi xəzərlərin və onların çağdaş törəmələrinin) simasında musəvilik – iudaizm dininin, iki milyona yaxın buddist türklərin simasında buddizm dininin təzahürlərinin olduğunu söyləyir. Müəllifin bu yanaşmasının həqiqəti ilk növbədə Novruz bayramının etnokulturoloji coğrafiyasının genişliyi ilə təsdiq olunur. S.Rzasoy, göründüyü kimi, xristian türk xalqlarında da, iudaist türk xalqlarında da, buddist türklərdə də Novruz bayramından danışır. Əlbəttə, məsələ heç də Novruz bayramının həmin türk xalqlarında məhz Novruz adı altında qeyd olunması ilə bağlı deyildir. Məsələnin mahiyyəti Novruzun etnokulturoloji hadisə kimi türkün milli ruhunun ayrılmaz parçası olması və türklərin xristianlığı, iudaizmi, yaxud buddizmi qəbul edərkən bu ruhu yeni dinə, yeni şəraitə, yeni ideologiyaya müxtəlif adlar altında uyğunlaşdırma bilmələri ilə bağlıdır. Yəni diqqətlə yanaşdıqda müxtəlif türk xalqlarının yaz bayramlarında “Novruz” atxetip və atributlarını müşahidə etmək mümkündür.

Novruzun bütün etnokulturoloji gücü onun xalqın həyatı, məişəti və mənəviyyəti ilə ayrılmaz dərəcədə bağlılığından doğur. Prof. M. Təhmasib yazırdı: “Novruz bayramı öz mərasimləri ilə birlikdə zaman-zaman Azərbaycanda hakim kəsilmiş dinlərin hamısından çox sadə təsərrüfat bayramı, yəni qışın yola salınması, yazın qarşılınması mərasimi olmuşdur. Məhz elə buna görədir ki, xalqımız müxtəlif dinlərin, məzhəblərin, siyasi sistemlərin, ayrı-ayrı hökmdarların təsis etdikləri onlarca bayramları, mərasimləri unutmuş, bunu isə insanı əməyə, zəhmətə, maddi nemətləri yaratmağa çağıran təsərrüfat bayramı kimi əsrlər boyu yaşatmış, indi də hər il həvəslə gözləyir, hörmətlə qarşılayır, xüsusi bir məhəbbətlə icra edir” (7).

Məqalənin aktuallığı. Azərbaycan xalq bayramları sistemində ritual-mifoloji əsasları və etnokulturoloji semantikasını baxımından ən universal bayram Novruz mərasim kompleksidir. Bu bayram çox mürəkkəb struktura malikdir.

Novruz çox qədim tarixə malikdir. Kökləri birbaşa ilkin təbiət stixiyalarının mifləşdirilməsi çağına gedib çıxır. Bu baxımdan Novruz bayramının ritual-mifoloji strukturunun öyrənilməsi ona ilk növbədə ritual kompleksi kimi yanaşmanı, daha sonra onun ritual-mifoloji atributlarının semantikasının etnokulturoloji aspektdə işıqlandırılmasını nəzərdə tutur.

Tədqiqatın aparılmasında əsas məqsəd bayram probleminə Novruz bayramının nümunəsində etnokulturoloji kontekstdə yanaşmadır. Bu həm də məqalənin aktuallığını göstərir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Aparılmış tədqiqat göstərdi ki, Novruz bayramının min illəri aşaraq yaşaya bilməsinin məhz etnokulturoloji səbəbləri vardır. Bu bayram ilk növbədə təqvim hadisəsidir, qışın yola salınması və yazın qarşılınması mərasimidir. Qışla yazın mübarizəsi insan düşüncəsinin ən ilkin, hakim şüur hadisəsidir. Qədim insanlar buna xeyirlə şərin, yaxşıqla pisliyin, işıqla qaranlığın mübarizəsi kimi baxmışlar. Xeyi-şər, yaxşı-pis, isti-soyuq... bütün bu qarşıdurmalar ibtidai insanın dünyadan duyduğu, qavradığı, anladığı ilk şey-

lərdir. Bir uşağın ağ lövhəni andıran yaddaşına yazılan ilk hərflər, sözlər onun heç vaxt yadından çıxmıdığı kimi, ibtidai insanın yaddaşına onu əhatə edən dünyadan ilk yazılanlar da xeyi-şər, yaxşı-pis, isti-soyuq, acı-şirin və s. bu kimi şeylərdir. Novruz bayramının bütün mənə və mahiyyətində də xeyirlə şərin, isti ilə soyuğun, yaxşı ilə pisin mübarizəsi durur. Bax buna görə də Novruz əsrlər, min illər boyunca xalqın yaddaşında günümüzdə qədər yaşamaqda davam etmişdir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalənin nəzəri əhəmiyyəti bu işdən bayramlar haqqında aparılacaq başqa tədqiqatlarda nəzəri qaynaq olaraq istifadə imkanları, praktiki əhəmiyyəti isə ali məktəblərdə mərasim folklorunun tədrisi prosesində praktiki vəsait kimi istifadə imkanları ilə müəyyənləşir.

Ədəbiyyat

1. Əliyev H. Novruz bayramı münasibəti ilə Azərbaycan xalqına təbrik. 19 mart 2000-ci il.
2. Əliyev H. Novruz bayramı münasibətilə keçirilən ümumxalq şənliyində nitq. – 21 mart 2002-ci il.
3. Kitabı-Dədə Qorqud. Müqəddimə / Tərtib və transkripsiya F.Zeynalov və S. Əlizadə-nindir. Bakı: Yazıçı, 1988.
4. Qasımova S. Azərbaycanda Novruz ənənə və inancları. Bakı: Elm və təhsil, 2018.
5. Novruz Bayramı Ensiklopediyası / Tərtib edənlər: Bəhlul Abdulla, Tofiq Babayev. Bakı: Şərq-Qərb, 2008.
6. Rzasoy S. Novruz bayramının konseptual-fəlsəfi əsasları (Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər, XXXI kitab). Bakı: Nurlan, 2009.
7. Təhmasib M. Adət, ənənə, mərasim, bayram. “Ədəbiyyat və incəsənət” qəz., 1966.
8. Türkce Sözlük. 10. Baskı. – Ankara, Türk Dil Kurumu, 2005.

Ш.А. Албальев

Проблема праздника в контексте этнокультурных взглядов

Резюме

Самым универсальным праздником с точки зрения ритуально-мифологических основ и этнокультурной семантики в системе национальных праздников Азербайджана является обрядовый комплекс Новруз. У этого праздника очень сложная структура. Есть этнокультурные причины, по которым Новруз может жить тысячи лет. Этот праздник - в первую очередь календарное событие, способ попрощаться с зимой и встретить весну. Борьба между зимой и весной - самый ранний доминирующий феномен человеческой мысли. Древние видели в этом борьбу между добром и злом, между хорошим и плохим, между светом и тьмой. Хорошо это или плохо, жарко или холодно ... все эти конфликты - первое, что первобытный человек слышит, воспринимает и понимает из мира. В целом смысл и суть праздника Новруз - это борьба добра и зла, горячего и холодного, плохого и хорошего. Поэтому Новруз веками и тысячелетиями жил в памяти людей.

Sh.A. Albaliyev**The problem of the holiday in the context
of ethnocultural views****Summary**

The most universal holiday from the point of view of ritual and mythological foundations and ethnocultural semantics in the system of national holidays in Azerbaijan is the Novruz ritual complex. This holiday has a very complex structure. There are ethnocultural reasons why Novruz can live for thousands years. This holiday is primarily a calendar event, a way to say goodbye to winter and meet spring. The struggle between winter and spring is the earliest dominant phenomenon in human thought. The ancients saw in this a struggle between good and evil, between good and bad, between light and darkness. Good or bad, hot or cold ... all these conflicts are the first thing that primitive man hears, perceives and understands from the world. In general, the meaning and essence of the Novruz holiday is a struggle between good and evil, hot and cold, bad and good. Therefore, Novruz lived in the memory of people for centuries and millennia.

Redaksiyaya daxil olub: 12.12.2020